

Ko korporacija toži državo, ker si je drznila dvigniti minimalno plačo – in zmaga

Če bomo privolili v radikalno prostotrgovinsko ameriško ideologijo, bo vse, kar poznamo, le še tržno blago.

[Igor Šoltes](#)

sobotnaPRILOGA

sob, 28.05.2016, 06:00

Javno branje dokumentov, ki jih je pridobil Greenpeace, pred Brandenburškimi vrati v Berlinu. Foto: Fabrizio Bensch/Reuters

V resnici gre za mnogo več od tega, ali bomo na krožnikih kmalu imeli klorirane piščance. Na udaru so tudi naše vrednote in naš način življenja. Zato ima Evropa tehtne razloge, da ne privoli v radikalno prostotrgovinsko ameriško ideologijo, ki igra le po tempu, ki ga določajo korporacije.

Mehanizem poravnave sporov med vlagatelji in državo (ISDS) je ena ključnih spornih točk v trgovinskem sporazumu med ZDA in EU, ki sliši na ime TTIP. Ta sporazum bo močno posegel tudi na številna druga področja, kjer ima EU veliko višje standarde kot ZDA. Če bomo privolili v radikalno prostotrgovinsko ameriško ideologijo, bo vse, kar poznamo in nam je blizu, le še tržno blago, z demokracijo in nami samimi vred.

V devetdesetih letih prejšnjega stoletja je v Argentini izbruhnila prava bitka za vodo. Francoska korporacija »številnih dejavnosti« Vivendi je na podlagi 30-letne koncesije skrbela za vodooskrbo v provinci Tucumán, kar je videla predvsem kot priložnost za kovanje dobičkov, in tako prebivalstvu močno dvignila ceno za vodo (po razpoložljivih podatkih za kar 104 odstotke). Ob tem pa ni vlagala v vzdrževanje vodnih sistemov, kar se je odrazilo tudi v poslabšanju kakovosti vode v regiji. To je močno udarilo po žepu že tako revno prebivalstvo, zato je Argentina sprejela ukrepe za omejitev cene vode, čemur pa se je multinacionalka uprla, saj je to spreminjalo predhodno dogovorjene pogodbenne pogoje in ji očitno manjšalo težko pričakovane dobičke. V dolgi pravni bitki je zmagala francoska korporacija, Argentina pa ji je morala, čeprav je delovala v korist ljudi, plačati 105 milijonov ameriških dolarjev odškodnine.

Ne, to ni izmišljena zgodba, temveč realnost mehanizma ISDS oziroma mehanizma poravnave sporov med vlagatelji in državo, ki je ena ključnih spornih točk v trgovinskem sporazumu med ZDA in EU, ki sliši na ime

TTIP. Mehanizem ISDS močno spodkopava vladavino prava, saj tujim vlagateljem daje pravico, da obidejo pravni sistem v državi in tako izpodbijajo odločitve države. Korporacije lahko tožijo državo v primerih izgube dobička ali celo predvidenega dobička, če na primer država sprejme ukrepe ali zakone, ki jih tuji investitorji prepoznajo kot zanje neustrezne. Pri tem ni nobenih omejitev. **Lahko se lotijo tudi predpisov s področja varstva okolja, vode, prehrane, javnega zdravja, delavskih in socialnih pravic.** Skrb zbuja tudi dejstvo, da se s tem uveljavlja paralelni pravni sistem, saj o vsem odločajo posebna sodišča, ki niso vezana na nacionalno pravosodje, nad njimi pa vlade držav nimajo nikakršnih pristojnosti. Več kot očitno gre torej za mehanizem, ki korporacijam omogoča, da lahko v imenu kapitala pred seboj zrušijo tako rekoč vse, kar želijo, s čimer mehanizem ISDS predstavlja veliko grožnjo demokraciji in javnim dobrinam. Tako veliko, da lahko brez omahovanja trdimo, da bo, če bo sporazum TTIP sprejet, to v resnici pomenilo izdajo suverenosti. Ob vsem tem pa ni jasno niti to, kakšni bodo stroški takega postopka, kako bodo izbrani in imenovani arbitri, kdo jih bo plačal, kakšno pravo se bo pri odločanju uporabljalo ter kakšna bo v resnici dostopnost do uporabe takega mehanizma. Da o neodvisnosti in nepristranskosti sploh ne izgubljam besed.

Neokusne šale? Žal ne

Da je interes na strani ZDA zares velik, pričajo tudi dokumenti, ki jih je nedavno objavil Greenpeace, saj dokazujejo velik odpor Washingtona, da bi mehanizem ISDS iz trgovinskega sporazuma izločili. Interes korporacij je očitno zares velik, kar ni presenečenje, saj jim je doslej tak način reševanja sporov prinesel veliko uspeha. Takšno določbo namreč že pozna več veljavnih mednarodnih trgovinskih sporazumov. Kanada je bila pod okriljem sporazuma Nafta tožena že 35-krat, multinacionalkam pa je morala plačati skupno kar 171,5 milijona kanadskih dolarjev. Vseh sporov, kjer je bil do sedaj po svetu uporabljen mehanizem ISDS, pa je že čez 600. In pri vsem tem ne smemo pozabiti, da v primerih, ko so tožbe rešene v dobro korporacij ali pa se doseže poravnava, to pade na pleča davkoplačevalcev. V dosedanjih primerih uporabe mehanizma ISDS so se tožbe sicer nanašale na varstvo okolja, zdravstvo, davčno zakonodajo, patentiranje zdravil, uporabo pesticidov, prepoved toksičnih snovi itd. V veliki meri gre torej za področja, ki so v javnem interesu in ki se močno dotikajo našega življenja. Organizacija Friends of the Earth je celo ugotovila, da se v 127 tožbah v okviru mehanizma ISDS, ki so bile od leta 1994 podane proti državam EU, skoraj 60 odstotkov nanaša na sektorje, ki so tesno povezani z okoljem.

Da mehanizem ISDS omogoča korporacijam, da se lotijo tako rekoč vseh področij, priča tudi primer, ko je Veolia Group vložila tožbo proti Egiptu, ker je ta dvignil minimalno plačo, kar je po mnenju multinacionalke povzročilo visoke dodatne stroške pri njenem poslovanju. Po poročanju medijev naj bi Veolia od Egipta zahtevala 82 milijonov evrov odškodnine. Se sliši kot neokusna šala? Žal ni.

Mehanizem ISDS pa seveda ni edina sporna točka sporazuma TTIP. Ta bo namreč močno posegel tudi na številna druga področja, kjer ima Evropska unija veliko višje standarde kot ZDA, predvsem so na udaru varstvo potrošnikov, kakovost prehrane, varstvo okolja, delavske in socialne pravice. Zelo tvegani pa so po mnenju mnogih predvsem prehranski standardi. Kot vemo, ZDA dovoljujejo rastne hormone, ki so v EU prepovedani že od leta 1985. Več je tudi rabe antibiotikov v krmi, ki so v EU precej omejeni. ZDA imajo na primer v hrani dovoljenih okrog štiri tisoč aditivov, medtem ko jih je v Evropski uniji dovoljenih okrog štirikrat manj. Veliko liberalnejša je uporaba gensko spremenjenih organizmov, pesticidov, ki so hormonski motilci, patogenov pa tudi kloniranja. Sporazum TTIP bi omogočil dostop na evropski trg manj kvalitetni in manj varni hrani, ki pa bi hkrati predstavljala tudi nelojalno konkurenco evropskemu kmetu, kar bi lahko ogrozilo njegov obstoj. V Sloveniji bi se lahko poslabšala še raven samooskrbe, ki je že tako zelo nizka.

Ameriško izsiljevanje Evrope

Nedavna razkritja organizacije Greenpeace so pokazala, da se lahko s sporazumom TTIP ogrozi tudi t. i.

previdnostno načelo oziroma načelo preventive, ki velja v Evropski uniji in temelji na ideji, da se ne dovoljuje trženja prehrane ali blaga, za katero proizvajalec ni onkraj dvoma dokazal njegove varnosti za uporabo ali uživanje. Ocene tveganj v EU temeljijo na obsežnih znanstvenih raziskavah, ki upoštevajo tudi družbene in okoljske dimenzije pridelave in trženja določenega izdelka. Na drugi strani v ZDA velja t. i. načelo tveganja, ki bi, če bi veljalo v Evropski uniji, pomenilo razdor sedanjega sistema, ki v ospredje postavlja varstvo potrošnika in širšega okolja. V skladu z načelom tveganja bi bili prepovedani le tisti izdelki, ki so dokazano škodljivi, kar bi pomenilo, da bi lahko v Evropi tržili številne sporne izdelke, ki vsebujejo v ZDA še vedno dovoljene snovi, v EU pa so že dolgo prepovedane. Kot primer lahko navedemo, da je v Evropi pri kozmetičnih izdelkih prepovedanih kar 1328 kemikalij, v ZDA le enajst.

Dokumenti, ki jih je objavil Greenpeace, so razkrili tudi to, da ameriška stran močno pritiska na Evropo, kar meji že na izsiljevanje. ZDA tako grozijo z blokado olajšanega izvoza evropskih avtomobilov na ameriški trg, če EU ne bo privolila v uvoz večjega števila ameriških kmetijskih proizvodov. Hkrati Washington opominja Evropo, da če ne bo sodelovala pri sporazumu TTIP, bodo pač drugi deli sveta, s katerimi so ZDA sklenile trgovinski sporazum, določali standarde prihodnje globalne gospodarske dinamike. A zdi se, da so te grožnje privlečene za lase, saj je vedno bolj očitno, da bo sporazum koristil predvsem ZDA in njenim interesom. Evropa pa bi se morala v imenu tesnejšega gospodarskega sodelovanja odreči tako rekoč vsem standardom, ki jih je gradila dolga desetletja.

Gospodarsko sodelovanje med ZDA in EU je nedvomno pomembno, a to ne sme iti na račun varstva okolja, čiste vode, delavskih standardov in drugih temeljev, na katerih stoji naša družba. In tudi če v ospredje postavljamo zgolj gospodarske koristi, ki naj bi bile med najmočnejšimi argumenti v prid sporazuma, so pozitivni učinki tudi tu nejasni in vprašljivi. Kar nekaj mednarodnih in tudi domačih študij pokaže, da se bo prihodek v EU zaradi učinkov TTIP izkazal v zelo nizkih vrednostih. Evropska komisija sicer na drugi strani optimistično napoveduje nova delovna mesta in rast bruto domačega proizvoda za 0,5 odstotka na leto do leta 2027 (oziroma 119 milijard evrov v desetih letih). A te velike besede o gospodarski rasti in povečanem zaposlovanju se vse bolj kažejo za neresnične in po mnenju mnogih težko dosegljive, prav tako pa ne pozabimo, da so se v preteklosti gospodarski preroki že velikokrat zmotili, zato jim tudi tokrat ne kaže kar mirno verjeti.

Škodljivo za majhne in srednje

Jasno je, da bodo potencialni pozitivni gospodarski učinki šli najbolj na roko velikim korporacijam, sporazum pa bo na drugi strani škodil predvsem mikro, malim in srednjim podjetjem, ki so gonilo evropskega gospodarstva in zagotavljajo dve tretjini delovnih mest v zasebnem sektorju ter prispevajo k več kot polovici celotne dodane vrednosti, ki jo ustvarijo podjetja v EU.

In ko smo že pri napovedih: po nobeni izmed študij in raziskav Slovenija ni med zmagovalkami sporazuma. Projekcije kažejo, da bo sporazum TTIP povzročil padec celotnega slovenskega izvoza in uvoza ter vplival tudi na izgubo delovnih mest. Tu se postavlja vprašanje, ali si lahko takšno trgovanje z našo prihodnostjo sploh privoščimo? Mislim, da je odgovor jasen, razumeti pa bi ga morala tudi vladajoča oblast, ki si takšnega kupčevanja z našo usodo enostavno ne more privoščiti, saj nas lahko to pripelje do negativnih posledic, ki bodo daljnosežne in nepovratne.

Izjemno problematično je tudi dejstvo, da sporazum TTIP temelji na t. i. negativnih seznamih, kar pomeni, da obsega vsa področja, razen tistih, ki niso izrecno izključena, pri čemer je v praksi nemogoče predvideti prav vsak mikronivo posameznega področja, kot so okolje, prehrana, kultura. **Zelo občutljive so javne dobrine in javne storitve, kjer ZDA svojih apetitov ne skrivajo. Med posebej izpostavljenimi je tudi voda, ki bi jo lahko sporazum TTIP ogrozil, na kar je nedavno med obiskom v Sloveniji opozorila tudi kanadska aktivistka in**

nekdanja svetovalka za področje voda pri Združenih narodih Maude Barlow. V pogovoru za slovenske medije je poudarila, da sporazum definira vodo kot tržno blago in da je vse vidike, povezane z vodo in vodooskrbo, nemogoče izločiti iz sporazuma, kot je ta zastavljen trenutno. To ni mogoče niti z vpeljavo izjem v sporazum, saj te ne morejo predvideti prav vsega, prav tako pa je tu še mehanizem ISDS, ki bo korporacijam omogočal, da izpodbijajo pravila in zakone, ki se vežejo na zaščito vode.

V tem kontekstu je še toliko pomembnejša razprava o vpisu pravice do vode v slovensko ustavo. Takšen vpis v ustavo je namreč izjemnega simbolnega pomena, ki ga ne smemo podcenjevati. S tem bi Slovenija pokazala odgovoren odnos do naravnih virov, prav tako pa bi tak zapis v ustavo bil pomembna protiutež tržnim principom, ki se uveljavljajo za vsako ceno. Seveda pa samo to ne zadostuje, glede ravnanja z vodnimi viri je treba ustrezno urediti tudi podzakonske akte. A Maude Barlow pri tem opozarja, da bi bil sporazum TTIP kljub temu nad slovensko zakonodajo in celo tudi nad ustavo, zato moramo iti še dlje. Če namreč resnično želimo zaščititi vodo kot eno naših najbolj dragocenih dobrin, je poleg zapisa v našo ustavo treba doseči preboj tudi na evropski ravni in enkrat za vselej zaščititi vodo v najvišjih pravnih aktih Evropske unije. Gre torej za več vzajemno povezanih korakov, kjer lahko pomembno vlogo prevzame prav Slovenija – država, ki po količini vode na prebivalca skoraj za štirikrat presega evropsko povprečje, kakovost slovenske vode pa je prav tako visoko nad povprečjem. In korake k zaščiti vode je treba storiti hitro in odločno. Če bomo čakali na potrditev sporazuma, bo o virih in ovirah pri omejevanju dobička mednarodnih korporativnih interesov odločala mednarodna arbitraža, ki bo nad našo suverenostjo, in takrat vsega tega naravnega bogastva ne bomo mogli več zaščititi.

Kaj ostane od demokracije?

Zasluge za to, da lahko danes sploh govorimo o vseh pasteh sporazuma TTIP, gredo zelo angažirani civilni družbi, ki že odkar potekajo pogajanja med ZDA in EU, opozarja na negativne vidike sporazuma. Civilna družba je bila tudi prva, ki je opozorila na pomanjkanje transparentnosti v pogajanjih daleč od oči javnosti. Prav ta skrivnostnost okoli pogajanj buri še dodatna vprašanja, saj je namreč nesprejemljivo, da kupčevanje z usodo vseh nas poteka pod oznako tajnosti. Kljub močnemu aktivizmu civilne družbe, ki je z evropsko državljansko pobudo v letu dni zbrala več kot 3,2 milijona podpisov proti sporazumoma TTIP in Ceta, se zdi, da se evropska komisija na vse pretege trudi to glasno opozorilo evropske javnosti preslišati. Tako je na primer že leta 2014 zavrnila uradno registracijo te državljanske pobude, kar je škandalozno in ignorantsko do volje Evropejcev. Pomembno vprašanje pri tem je, kakšna bo EU v očeh javnosti, če na državljanske pobude, ki dobijo tako množično vseevropsko podporo, ne zna ustrezno odgovoriti in ne upošteva mnenja lastnih državljanov. Upor proti sporazumu TTIP je namreč zgolj znak demokracije, zato je neupoštevanje tega vseevropskega upora nerazumljivo in postavlja pod vprašaj tudi verodostojnost EU, ki smo se ji pridružili prav zaradi obljub o demokratičnih standardih. In ta upor, ki postaja samo še večji in glasnejši, bo vse težje preslišati; raziskave namreč kažejo, da nenaklonjenost sporazumu na obeh straneh Atlantika še naprej strmo narašča.

Prav tako vse več negativnih signalov prihaja tudi od evropskih politikov. Med vidnejšimi voditelji je francoski predsednik Hollande, ki je sporazumu že napovedal veto. Izjemno spodbudno pa je dejstvo, da je tudi novoizvoljeni predsednik Avstrije Van der Bellen, nekdanji predsednik avstrijskih zelenih, odločno proti sporazumu in celo za ustavitev pogajanj, kar je javno izpostavil mnogokrat. Tako obstaja veliko upanje, da se mu bo v tem jasnem stališču pridružilo še več evropskih voditeljev.

In kaj lahko stori Slovenija?

Slovenija mora skupaj s preostalimi državami zahtevati, da sporazum v primeru njegovega podpisa ratificirajo tudi nacionalni parlamenti držav članic. Kot se trenutno kaže, je temu naklonjena večina držav, ki svojo zahtevo utemeljuje s tem, da gre za t. i. mešani sporazum, kjer so pristojnosti med EU in državami članicami

deljene. Nacionalne ratifikacije so zelo pomembne, saj si bodo parlamenti težko privoščili, da prezrejo vse dokaze, ki kažejo na to, da je sporazum za Evropo slab, morebiti celo usoden. Najmanj nemoralno in škandalozno bi bilo, da bi nacionalni parlamenti prezrli ta glasni klic ljudi in zdravega razuma. To bi pomenilo, da ne delujejo v interesu ljudi, ki jih zastopajo, temveč v interesu kapitala, ki se vse bolj poskuša uveljaviti kot edina smernica našega nadaljnjega razvoja.

A vprašanje, ki se pri tem postavlja, je, ali so okolje, voda, človekove pravice, varnost hrane in druga temeljna področja res tako nepomembni, da se jim lahko odrečemo s tako lahkoto? Pri tem pa pozabljamo, kako dolg in naporen je bil boj za te standarde in pravice, ki so vse prej kot samoumevni.

Na koncu pa se vprašajmo še, ali pri sporazumu TTIP ne gre za združevanje nečesa, kar je v svojem bistvu nezdružljivo? Vse to preigravanje okoli sporazuma TTIP kaže, kako velike so v resnici družbene in kulturne razlike med Evropo in ZDA ter da gre v resnici za mnogo več od tega, ali bomo na krožnikih kmalu imeli klorirane piščance – na udaru so namreč tudi naše vrednote in naš način življenja. Zato ima Evropa tehtne razloge, da ne privoli v radikalno prostotrgovinsko ameriško ideologijo, ki igra le po tempu, ki ga določajo korporacije. V nasprotnem bo Evropa postala zgolj kolateralna škoda, vse, kar poznamo in nam je blizu, pa bo le še tržno blago – z demokracijo in nami samimi vred.

Dr. Igor Šoltes je poslanec evropskega parlamenta.